

**RAQAMLI BANK FAOLIYATIDA KIBER-RISKLAR VA ULARNI
MINIMALLASHTIRISH YO‘LLARI**

Arziboyeva Ravzaxon Satarovna

*Ilmiy rahbar: Andijon davlat texnika instituti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrasida katta o‘qituvchisi,*

Ikramov Ibroximjon Baxodir o‘g‘li

*Andijon davlat texnika instituti
“Iqtisodiyot va boshqaruv” fakulteti
“Bank ishi va audit” yo‘nalishi 4-kurs talabasi
Email: ikramovibrohimjon@gmail.com*

Raqamli bank faoliyati zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy xizmatlarning asosiy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Banklar tomonidan ko‘rsatilayotgan xizmatlarning raqamli shaklga o‘tishi, bir tomondan, mijozlar uchun qulaylik va tezkorlikni oshirsa, ikkinchi tomondan, kiber-risklarning ortishiga sabab bo‘lmoqda. Kiber-risklar – bu bank axborot tizimlariga tashqi yoki ichki tahdidlar natijasida zarar yetkazilishi, moliyaviy yo‘qotishlar, mijozlar ma‘lumotlarining o‘g‘irlanishi yoki xizmatlarning izdan chiqishi kabi salbiy holatlardir. Ushbu risklar banklarning iqtisodiy barqarorligiga, bozordagi raqobatbardoshligiga va narx siyosatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Raqamli bank faoliyatida kiber-risklar asosan quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: birinchidan, mijozlarning shaxsiy va moliyaviy ma‘lumotlarini o‘g‘irlash, ikkinchidan, to‘lov tizimlariga zarar yetkazish, uchinchidan, bank infratuzilmasiga zarar yetkazuvchi dasturiy vositalar orqali faoliyatni izdan chiqarish. Ushbu xavflar banklar uchun nafaqat moliyaviy yo‘qotishlar, balki ishonchning pasayishi, mijozlar oqimi kamayishi va bozor ulushining qisqarishi kabi iqtisodiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish esa banklar uchun muhim xarajat turiga aylanmoqda. Bu xarajalar bevosita bank xizmatlari narxiga ta‘sir ko‘rsatadi va narx shakllanishida yangi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Banklar o‘rtasidagi raqobat va monopoliyalashuv darajasi kiberxavfsizlikka bo‘lgan yondashuv va narx siyosatiga sezilarli ta‘sir qiladi. Agar bozorda bir yoki bir nechta yirik raqamli banklar monopol mavqega ega bo‘lsa, ular kiberxavfsizlikka ko‘proq sarmoya kiritish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa xizmatlar narxining oshishiga olib kelishi mumkin, chunki kiberxavfsizlik bo‘yicha xarajalar bevosita mijozlarga yuklanadi. Shu bilan

birga, monopol banklar kiberxavfsizlik standartlarini belgilashda va bozor narxlarini shakllantirishda yetakchi rol o'ynaydi. Bu holatda, kichik va o'rta banklar uchun raqobatbardoshlikni saqlash qiyinlashadi, chunki ular kiberxavfsizlikka yetarli sarmoya ajrata olmasligi mumkin. Natijada, bozor segmentatsiyasi yuzaga keladi va narx shakllanishi monopolistik modelga yaqinlashadi.

Kiber-risklarni minimallashtirish uchun banklar bir qator iqtisodiy va texnologik choralarni amalga oshirishlari lozim. Birinchi navbatda, zamonaviy axborot xavfsizligi tizimlarini joriy etish va muntazam yangilash, xodimlar va mijozlar orasida kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ikkinchi tomondan, banklar o'zaro hamkorlikda kiberxavfsizlik bo'yicha tajriba almashishlari, soha uchun yagona standartlar ishlab chiqishlari va davlat tomonidan nazorat mexanizmlarini kuchaytirishlari talab etiladi. Bu choralar banklar uchun qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqarsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlik va mijozlar ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Narx shakllanishi nuqtai nazaridan, kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish bank xizmatlari narxining oshishiga olib kelishi mumkin. Biroq, bu xarajatlar banklar o'rtasidagi raqobat darajasiga bog'liq. Agar bozorda raqobat kuchli bo'lsa, banklar kiberxavfsizlik uchun xarajatlarni optimallashtirishga va narxlarni past darajada ushlab turishga harakat qiladi. Aksincha, monopolialashgan bozorda esa, banklar kiberxavfsizlik xarajatlarni to'liq mijozlarga yuklashi va narxlarni oshirishi mumkin. Bu esa, moliyaviy xizmatlarning umumiy narx darajasiga va aholining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Kiber-risklarni minimallashtirishda davlatning roli ham muhimdir. Hukumat tomonidan raqamli bank sohasida kiberxavfsizlik standartlari va talablarini belgilash, banklar faoliyatini nazorat qilish va kiberxavfsizlik infratuzilmasini rivojlantirishga ko'maklashish zarur. Shu bilan birga, xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish, banklar o'rtasida axborot almashinuvi tizimini yaratish ham kiber-risklarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kiberxavfsizlik sohasida innovatsion texnologiyalardan foydalanish, xususan, sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalarini joriy etish, banklar uchun yangi imkoniyatlar ochadi va kiber-risklarni samarali boshqarishga yordam beradi.

Iqtisodiy tahlil shuni ko'rsatadiki, raqamli bank faoliyatida kiber-risklar va ularni minimallashtirish masalasi banklarning raqobatbardoshligi, narx siyosati va moliyaviy barqarorligi uchun asosiy omillardan biridir. Monopolialashgan bozorda banklar kiberxavfsizlikka ko'proq sarmoya kiritishi mumkin, biroq bu

narx shakllanishida muvozanatni buzishi ehtimoli mavjud. Shu sababli, kiber-risklarni minimallashtirishda iqtisodiy va texnologik choralarni uyg'unlashtirish, davlat va banklar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, raqobat muhitini rivojlantirish zarur. Bu esa, raqamli bank faoliyatining barqaror va xavfsiz rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, raqamli bank faoliyatida kiber-risklar banklarning iqtisodiy barqarorligi, raqobatbardoshligi va narx siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Kiberxavfsizlikka sarmoya kiritish bank xizmatlari narxining shakllanishida muhim omil bo'lib, monopoliyalashgan bozorda bu xarajatlar mijozlarga ko'proq yuklanadi. Kiber-risklarni minimallashtirish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish, davlat va banklar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Amaliy jihatdan, bu choralar banklar uchun uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik va mijozlar ishonchini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, narx shakllanishida muvozanatni saqlash va raqobat muhitini rivojlantirish orqali raqamli bank faoliyatining barqaror o'sishini ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Pearson, 2019.
2. Allen F., Gale D. Comparing Financial Systems. MIT Press, 2000.
3. Laeven L., Levine R. Bank Governance, Regulation and Risk Taking. Journal of Financial Economics, 2009.
4. Kshetri N. Cybersecurity Management in FinTech. IT Professional, 2021.
5. Arner D.W., Barberis J., Buckley R.P. The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm? Georgetown Journal of International Law, 2016.
6. Kovalev A.I. Bank ishi: nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2020.
7. Toshmatov D. Raqamli iqtisodiyot va moliya. Toshkent, 2022.
8. European Central Bank. Cyber resilience oversight expectations for financial market infrastructures. ECB, 2020.

